

Pravnik

2013

Razgovori

Iva Benzon, Marija Vujeva

studentice četvrte godine Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Intervju: prof. dr. sc. Petar Novoselec

U ovom vam broju donosimo intervju s profesorom kaznenog prava u mirovini na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, Petrom Novoselecem. Razgovarali smo o njegovim izborima u pogledu studija, studiranju, karijeri i kaznenom pravu, a interesirali smo se i za njegove stavove o ustroju studija na Pravnom fakultetu u Zagrebu, studentskom aktivizmu i drugim temama. Zaključno, pitali smo ga što poručuje studentima i mladim pravnicima.

Za početak, možete li nam ukratko reći zašto ste se odlučili za studij prava?

Kolebao sam se između filozofije i prava. Filozofija me privlačila jer obuhvaća čovjeka u njegovom totalitetu, dok ga pravo tretira kao nositelja prava i dužnosti, dakle na ograničen način. Osim toga, da budemo malo slobodniji, filozofi se nerijetko predstavljaju kao rastreseni profesori s kišobranom (i kad ne pada kiša) koji su daleko od života pa je taj stereotip negdje u podsvijesti bio prisutan i kod mene. To je bila pogrešna teza jer dobar filozof mora proniknuti u zbiljski društveni život, a to je teško postići ako i sam u njemu ne sudjeluje. Ipak je želja da se prevlada *vita contemplativa* prevagnula i tako sam postao pravnik.

Poznato je da mnogi studenti započinju studij kao idealisti. Jeste li i Vi na početku studija tako razmišljali?

Ne, nisam tako mislio. Čak ni danas ne mislim da se s pravom može promijeniti svijet. I za pravo vrijedi ona čuvena Hegelova misao da Minervina sova, koja je sinonim mudrosti, počinje svoj let u suton kada se već sve odvalo. I mi pravnici nastupamo *post festum*, kada su se događaji već odigrali. Time što sudimo ubojici nismo oživjeli njegovu žrtvu. Do stano-vite mjere oblikujemo i budući moral, ali to nije bitna značajka prava. U osnovi pravo brani postojeće stanje, a tek u manjoj mjeri inaugurira neko buduće.

Zanima nas kako ste provodili studentske dane. Možete li usporediti studiranje na Pravnom fakultetu u vrijeme kada ste Vi bili student s današnjim studiranjem? Koliko se promijenilo?

Kao student ograničio sam se na čitanje, razumijevanje i memoriranje obvezne literature. Televizija se još nije razmahala, nije bilo interneta, kontakti sa svijetom bili su otežani a i mogućnosti učenja stranih jezika bile su ograničene. Imao sam sreću da u okviru razmjene studenata provedem jednu školsku godinu u Strasbourgu. Skromne imovinske prilike tada nisu omogućavale raznovrsno korištenje slobodnog vremena. Danas studenti imaju veće mogućnosti, nastava je svestranija, uvid u svjetska zbivanja je potpuniji, međunarodni kontakti su življi, a i životni standard je veći pa studenti ne žive tako asketski kao nekada.

Možete li nam nešto reći o godini provedenoj na studentskoj razmjeni na Sveučilištu u Strasbourgu?

To je bilo školske godine 1960/61, u vrijeme kada je došlo do stanovite liberalizacije u tadašnjoj Jugoslaviji, što se osjetilo i u međunarodnim kontaktima, iako još uvijek nije bilo lako putovati u inozemstvo. U to je vrijeme postojao ugovor između sveučilišta u Zagrebu i u Beogradu sa Sveučilištem u Strasbourgu prema kojem je svake godine pet studenata sa spomenutih sveučilišta odlazilo u Strasbourg, a isto toliko je Francuza dolazilo na naša sveučilišta. S naše strane je bila dobra posjećenost, dok s francuske nije bilo većeg interesa. U Strasbourgu sam proveo osam mjeseci. Bio sam tzv. slobodni slušač na tamošnjem Pravnom fakultetu, a boravak sam koristio pretežno za ovladavanje francuskim jezikom kojim sam bio očaran još iz gimnazijskih dana. Nažalost, to mi kasnije i nije puno koristilo jer se pokazalo da je u kaznenom pravu jezik broj jedan njemački, a ne francuski, pa ni engleski, bez obzira na to što je danas nezaobilazan u međunarodnoj komunikaciji. Kazneno pravo u Hrvatskoj je dobrim dijelom preuzeto njemačko pravo uz određene modifikacije. Angloameričko pravo je nešto više zastupljeno u našem kaznenom procesnom pravu, naročito u novije vrijeme putem usvajanja konsensualnog modela postupka. Stoga sam se orijentirao na njemačko pravo. U više navrata sam boravio u Freiburgu, u čuvenom Max Planckovom institutu za strano i međunarodno kazneno pravo. Na tom institutu usavršavalo se više naših profesora, a drago mi je da i danas naši mladi penalisti idu tamo na studijske boravke. Važna je veza između našeg Fakulteta i tog Instituta docentica dr. sc. Anna-Maria Getoš s katedre za kazneno pravo koja je tamo doktorirala, pa ima čak i svoje radno mjesto u Institutu.

Ostvarili ste zavidnu karijeru na području prava. Gledajući unatrag, jeste li se kao student vidjeli u budućnosti u svojoj sadašnjoj ulozi, posebice kao istaknuti stručnjak za kazneno pravo?

Kao stipendist tadašnje općine u Bjelovaru bio sam dužan zaposliti se tamo nakon diplomiranja pa nisam mogao birati pravno područje kojim ću se baviti. Iako sam kao student volio kazneno pravo (tada su ga predavali izvrsni profesori Zlatarić i Bayer), u prvo vrijeme nisam se s njime susretao. Međutim, kada sam postao kazneni sudac Okružnog suda u Bjelovaru i suočio se s pitanjima koja je nametao taj posao, upisao sam se na poslijediplomski studij iz kaznenog prava na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Tada je uz sudovanje u kaznenim predmetima počelo moje bavljenje kaznenopravnom znanosti.

Kako ocjenjujete sustav studiranja na pravnim fakultetima u Republici Hrvatskoj u usporedbi s inozemnim sveučilištima? Kako gledate na rano usmjeravanje u određenu granu prava tijekom studija s obzirom da trenutni sustav na pravnim fakultetima pruža široku naobrazbu budućim pravnicima?

Na našim se pravnim fakultetima još uvijek ne posvećuje dovoljno pažnje primijenjenom pravu. U Njemačkoj, primjerice, nezamislivo je predavati kazneno pravo bez uvida u sudsku praksu pa se ni na ispitima ne traži od studenata da reproduciraju teorijska stajališta, nego da riješe određeni slučaj koji je smišljen tako da sadrži u sebi niz teorijskih „začkoljica“. To ne znači da je već u ranoj fazi studija potrebno usmjeravanje na određenu granu. Budućim pravnicima treba dati široku naobrazbu, ali se na tome ne smije ostati.

Time smo dodirnuli kod nas bolno pitanje odnosa teorije i prakse. Među njima postoji jaz koji je štetan za obje strane; on čak prelazi u međusobnu netrpeljivost. Suci misle kako oni, za razliku od profesora koji su u „oblacima“, bolje poznaju stvarni život, dok profesori misle da suci ništa ne čitaju, da rade rutinerski i površno. Da bi se taj jaz prevladao,

važno je s jedne strane objavljivati sudsku praksu, a s druge strane kritički je analizirati i na tome temeljiti teorijska stajališta. Dobro je da je Vrhovni sud počeo objavljivati svoje odluke na internetu, ali je među njima teško pronaći one koje su načelno važne. Bilo bi poželjno da se na svim žalbenim sudovima izbor važnih odluka povjeri najboljim, teoretski dobro obrazovanim sucima. Dakle, ne samo mehanički objavljivati sudsku praksu nego je na određeni način selektirati i izvući ono što je interesantno i važno za buduću praksu. U Njemačkoj sudovi vrlo obilato objavljuju probrane odluke koje onda profesori produbljeno komentiraju. Zahvaljujući takvom pristupu njemačka je kaznenopravna dogmatika cijenjena diljem čitavog svijeta. Istodobno njihovi suci, posebno oni Saveznog suda, potpuno vladaju teorijom a u obrazloženjima iznose suptilna teorijska razmatranja pa i polemiziraju s teoretičarima. Kod nas, nažalost, postoji čak nepisano pravilo da suci u obrazloženjima presuda ne smiju citirati teorijske radove. Malo neobično, ali je tako. Trenutno profesor Krapac to pokušava izmijeniti na Ustavnom sudu koji pomalo počinje napuštati tu praksu, ali to još uvijek nije slučaj kod ostalih sudova.

Tijekom svoje bogate akademske karijere radili ste kao sudac na Okružnom sudu u Bjelovaru te Vrhovnom sudu Republike Hrvatske. Koliko Vam je to iskustvo iz prakse pomoglo kao znanstveniku i profesoru na Pravnom fakultetu?

Kao sudac doživio sam kazneno pravo kao nešto zbiljsko, ne kao maglovitu teoriju. Spoznao sam da teorijski problemi nisu izmišljeni, nego izrastaju iz života. To iskustvo sam nastojao prenijeti i studentima tako da sam teorijska pitanja raspravljao na živim (ne izmišljenim) slučajevima iz prakse. Ipak, predugo sam bio u praksi, što mi je oduzimalo vrijeme za teorijski rad. Neka iskustva stečena u praksi nisu od osobite koristi za teoriju (npr. vještina vođenja rasprave ili čitanja spisa). Sudac ulaže ogromnu energiju da bi utvrdio činjenično stanje, dok profesora zanima samo utvrđeno činjenično stanje i njegova pravna ocjena. To znači da profesor ne mora nužno imati sudački staž, ali mora znati kako sudska praksa rješava određena pitanja.

Osvrnuli bismo se i na novi Kazneni zakon koji je stupio na snagu 1. siječnja 2013. godine. Možete li nam ukratko reći zašto se pristupilo reformama kaznenog zakonodavstva i donošenju novog Kaznenog zakona?

Kazneni zakon iz 1997., unatoč nekim korisnim novostima, bio je u osnovi nastavak bivšeg jugoslavenskog kaznenog prava koje se u općem dijelu još uvijek oslanjalo na njemačku kaznenopravnu dogmatiku 19. stoljeća. Novi Kazneni zakon u tom dijelu nastoji slijediti suvremena kretanja, iako je upitno je li i on u tome dosljedan. Trebalo je temeljito modernizirati i sustav sankcija. Stari Kazneni zakon u nekim dijelovima nije bio ni na zadovoljavajućoj pravnotehničkoj razini jer su opisi nekih kaznenih djela bili nejasni, što je stvaralo nemale teškoće u praksi. Eklatantan primjer je bilo kazneno djelo zlouporabe položaja i ovlasti iz čl. 337. U prvom stavku je bilo rečeno da to kazneno djelo čini tko postupa s ciljem pribavljanja neimovinske koristi, da bi se prema trećem stavku kažnjavao tko pod uvjetima iz prvog stavka ostvari imovinsku korist: dakle, počinitelj mora postupati u cilju pribavljanja neimovinske koristi, a pritom ostvariti imovinsku korist, što je, dakako, besmislica. Još se važniji prigovor tom kaznenom djelu odnosio na njegov smještaj među službenička kaznena djela, što je značilo da su se pripadnici upravljačkog sloja u trgovačkim društvima, kao njegovi najčešći počinitelji, tretirali kao državni činovnici. To se čak povijesno moglo razumjeti nakon Drugog svjetskog rata, kada su direktori bili zaista državni službenici, ali je danas neodrživo da se pripadnici upravljačkog sloja, menadžmenta, tretiraju kao službene

osobe. Zbog toga smo u novom Kaznenom zakonu predvidjeli kao ključno gospodarsko kazneno djelo zlouporabu povjerenja u gospodarskom poslovanju (čl. 246.), prilagodivši ga funkcioniranju trgovačkih društava i imovinskim odnosima u njima. U trgovačkim društvima poslove vodi upravljački sloj, menadžeri kojima je dano povjerenje da će čuvati pa i obogatiti imovinu koja im je povjerena, a ne da će krasti ili je na drugi način umanjivati.

Koje su još značajne novine u novom Kaznenom zakonu?

Gotovo da nema jedne glave u kojoj nismo nešto mijenjali. U općem dijelu važna je novost uvođenje tzv. ispričavajućih razloga koji isključuju krivnju. Takav je razlog prije svega ispričiva jaka prepast kod prekoračenja nužne obrane koja povlači oslobađajuću presudu. U jednom poznatom slučaju kada je supruga ubila muža dok ju je davio i koju je Vrhovni sud u konačnici osudio na pet godina zatvora, sada bi dolazila u obzir oslobađajuća presuda. Na području sankcija proširene su mogućnosti primjene rada za opće dobro (čime su se htjeli rasteretiti zatvori), uvedena je djelomična uvjetna osuda, uvedene su nove posebne obveze i sigurnosne mjere. Brojne su novosti i u posebnom dijelu. Primjerice, kaznena djela protiv spolne slobode koncipirana su sasvim drukčije. Profesorica Turković se posebno bavila tom materijom pa je i dala najveći doprinos na tom polju. U okviru kaznenih djela protiv časti i ugleda novo je kazneno djelo sramoćenje (difamacija), koje je izazvalo neopravdanu kritiku iz novinarskih krugova, jer se radi o neupitnom standardu u modernom europskom kaznenom pravu. Za razliku od klevete kod koje počinitelj znade da iznosi nešto neistinito, kod sramoćenja iznosi tvrdnje za koje ne zna jesu li neistinite pa su tu i veće mogućnosti oslobađanja odgovornosti, što u krajnjoj liniji ide na ruku novinarima. Na području prometnih delikata najvažnija novost je objesna vožnja u cestovnom prometu. To kazneno djelo obuhvaća posebno teška kršenja prometnih propisa i kad nisu dovela do prometne nesreće.

Uzimajući u obzir Vašu stručnost i veliki doprinos razvoju gospodarskog kaznenog prava, možete li nam objasniti ulogu i važnost te grane prava kao dijela kaznenog prava u zaštiti gospodarskog sustava zemlje?

Ta grana bavi se gospodarskim kriminalom koji je danas izrazito opasan jer izaziva velike štete, kako neposredne za oštećenu pravnu ili fizičku osobu, tako i posredne za čitav gospodarski sustav zemlje. Gospodarsko kazneno pravo je i najvažniji dio prava Europske unije jer se njime osigurava zaštita proračuna EU (osobito kažnjavanjem subvencijskih prijevara), ali se postižu i drugi ciljevi, kao što su zaštita tržišnog natjecanja, suzbijanje crnih fondova, pranja novca, manipulacija na tržištu dionica itd. Ono zahtijeva interdisciplinarni pristup jer se njime može ovladati samo ako se pored kaznenog prava poznaje i trgovačko pravo i pravo društava. Kod nas je do sada bilo slabo razvijeno, dobrim dijelom i zato što su čitave generacije pravnik bile školovane u ranijem sustavu utemeljenom na društvenom vlasništvu.

Možete li nam obrazložiti kakvog će utjecaja u praksi imati novo kazneno djelo zlouporabe povjerenja u gospodarskom poslovanju budući da ono predstavlja značajnu novinu u našem kaznenom zakonodavstvu jer zamjenjuje četiri postojeća kaznena djela: zlouporabu položaja i ovlasti, nesavjesno gospodarsko poslovanje, sklapanje štetnog ugovora i zlouporabu ovlasti u gospodarskom poslovanju?

To vrlo jednostavno koncipirano kazneno djelo prije svega otklanja teškoće koje su se sastojale u razgraničenju navedenih četiriju, ne najsretnije oblikovanih kaznenih djela. Kako

je uvedeno po uzoru na odgovarajuće kazneno djelo iz pravnih sustava njemačkog govornog područja, omogućuje da se i hrvatsko kazneno pravo uključi u proces harmonizacije europskog kaznenog prava, a hrvatskim pravnicima daje priliku da uz pomoć komparativne metode lakše rješavaju pitanja koja će se pojaviti u njegovoj primjeni.

Možete li nam pojasniti posljedice uvođenja mogućnosti počinjenja kaznenog djela zlouporabe povjerenja u gospodarskom poslovanju s neizravnom namjerom?

Uvođenjem mogućnosti da to kazneno djelo bude počinjeno i s neizravnom namjerom zaoštava se odgovornost za gospodarski kriminal. Primjerice, kada trgovačko društvo prodaje robu na kredit, mora dobro provjeriti solventnost kupca. Ako postoji velika vjerojatnost da kupac neće moći podmiriti dug, a prodavatelj pristaje i na takav ishod, pristao je na štetu i postupao je s neizravnom namjerom. Jasno je da se poslovni rizik ne može izbjeći, ali se mora svesti na minimum. Ipak, s obzirom na uvjete poslovanja u našoj ekonomiji za očekivati je da će državna odvjetništva tu mogućnost koristiti rijetko; u protivnom, bili bi nam zatvori prepuni.

Možete li nam nešto reći i o odgovornosti članova nadzornih odbora?

To je jedno od pitanja iz područja gospodarskog kaznenog prava kojim se naša doktrina nije bavila, a i rijetko se pojavljivalo u praksi. Iako članovi nadzornog odbora prema Zakonu o trgovačkim društvima ne vode poslove, oni mogu činiti gospodarska kaznena djela kada se pojavljuju kao poticatelji članova uprava ili kada kao tzv. „faktični organi“ protuzakonito sklapaju poslove, a dolazi u obzir i njihova odgovornost za nečinjenje, tj. za propuštanje dužnog nadzora. Nedavno je Vrhovni sud donio ispravnu i važnu odluku u kojoj je rekao da odgovorna osoba u gospodarskom poslovanju ne mora na određenu funkciju biti postavljena izričitim aktom ako je obavlja uz pristanak članova društva. Na taj način je otvoren put za primjenu pravne figure faktičnog organa društva. U pravilu poslove sklapaju predsjednici ili članovi uprava i direktori društava s ograničenom odgovornošću, pa su oni ujedno i glavna klijentela u gospodarskom kaznenom pravu, ali se događa da tu funkciju preuzmu i druge osobe. Zoran primjer je otac koji društvom s ograničenom odgovornošću upravlja iz pozadine pa postavi za direktora kćerku koja o vođenju poslova ne zna ništa (to je tzv. „slamnati čovjek“) pa onda samo potpisuje ono što joj otac daje. Tada prvenstveno kazneno odgovara otac kao faktični organ. Na isti način može preuzeti poslove i član nadzornog odbora. U našim trgovačkim društvima nije nepoznat slučaj da predsjednik nadzornog odbora postane „čovjek broj jedan“. Ako on prilikom sklapanja poslova ili na drugi način ostvari obilježja nekog kaznenog djela, treba ga tretirati kao počinitelja tog djela.

Donošenjem novog Kaznenog zakona uvodi se i novo kazneno djelo zlouporabe u postupku javne nabave. U kojoj mjeri ono predstavlja efikasno rješenje za povećanje transparentnosti u postupku javne nabave i borbe protiv korupcije u javnom sektoru?

Uvođenjem tog kaznenog djela zaista se ostvaruju ciljevi koje navodite, ali se ono ograničava na kriminalne dogovore poduzetnika kao natjecatelja izvršene s ciljem da izigraju naručitelja tako da prihvati određenu ponudu. Dakle, novo kazneno djelo iz čl. 254 (zlouporaba u javnoj nabavi) obuhvaća samo jedan segment kriminalnih radnji u vezi s javnom nabavom. Možemo ga ilustrirati primjerom dvaju natjecatelja na javnom natječaju koji se dogovore da će prvi dati nepovoljniju ponudu kako ne bi prisilio drugoga da snizi cijenu i kako bi mu na taj način omogućio da dobije posao pod povoljnijim uvjetima, a drugi će

se odužiti prvome na isti način u sljedećem natječaju. Međutim, u postupku javne nabave moguća su i druga kaznena djela, najprije klasična prijevara kada se može dokazati da su natjecatelji lažnim prikazivanjem činjenica prouzročili štetu naručitelju, a zatim i nezakonito pogodovanje koje ne čine natjecatelji nego oni koji donose odluku o izboru ponude i koji nisu u zabludi, nego namjerno pogoduju određenog natjecatelja (rašireno osobito u cestogradnji). Opisane situacije su najčešće povezane s korupcijom pa su u stjčaju s opisanim kaznenim djelima moguća i kaznena djela primanja i davanja mita u gospodarskom poslovanju.

Zamolili bismo Vas da prokomentirate usklađenost hrvatskog kaznenog prava s kaznenopravnim zahtjevima pravne stečevine Europske unije s posebnim osvrtom na primjenu europskog uhidbenog naloga.

Kazneno pravo nije područje koje bi za EU bilo na prvom mjestu. EU nema svoje posebno kazneno pravo, već ide za harmonizacijom europskih kaznenih sustava s ciljem da ne bude velikih divergencija među njima. To znači da se svakom nacionalnom zakonodavstvu ostavlja slobodan prostor. Novi Kazneni zakon je u osnovi uredio gospodarska kaznena djela u skladu s europskim *acquis communautaire*. Ipak, EU pridaje posebnu pozornost uhidbenom nalogu koji je potanko normiran Okvirnom odlukom Vijeća EU od 13. lipnja 2002. Hrvatski Zakon o pravosudnoj suradnji u kaznenim stvarima s državama članicama EU potpuno je usuglašen s navedenom Okvirnom odlukom pošto je opravdano brisan njegov čl. 132.a st. 3. prema kojem se europski uhidbeni nalog nije mogao izvršiti u odnosu na kaznena djela počinjena prije 7. kolovoza 2002. Međutim, posve se neopravdano podigla buka zbog odredbe tog Zakona prema kojoj će sud odbiti izvršenje naloga ako je prema hrvatskom zakonu nastupila zastara kaznenog progona. Ta odredba je potpuno u skladu s odredbom čl. 4. toč. 4. Okvirne odluke prema kojoj zemlja koja izvršava nalog može odbiti njegovo izvršenje ako je prema njezinom pravu nastupila zastara kaznenog progona. Stoga sa strane EU nije ni bilo prigovora na spomenutu odredbu cit. Zakona.

Bili ste gost predavač na Četvrtom kongresu studenata prava i ekonomije: „Svjetska gospodarska kriza“, 2012. godine. Zamolili bismo Vas da podijelite s nama svoje mišljenje o ulozi i značaju izvannastavnih aktivnosti kod studenata tijekom studiranja.

Takvu aktivnost treba pozdraviti. Ona omogućuje upoznavanje studenata s aktualnom materijom koja možda nije dovoljno obuhvaćena redovitim nastavom, a daje im i mogućnost da se već za vrijeme studija afirmiraju sudjelovanjem na javnim stručnim skupovima. Kroz izvannastavne aktivnosti studenti već tijekom studija ulaze u pravni život i već tada vide kako se pravna načela moraju primijeniti u određenim životnim situacijama koje nisu ograničene

nacionalnim granicama. Na taj način oni bitno proširuju svoje horizonte, a na psihičkom planu dobivaju sigurnost, što je isto tako važan uvjet za uspješnu pravničku karijeru.

Možete li nam nešto reći o značaju pisanja radova tijekom studija s obzirom da Udruga Pravnika izdaje časopis „Pravnik“ u kojem se objavljuju studentski radovi stručne tematike?

U Vašem časopisu sam uočio ozbiljne i kvalitetne radove, iako oni pretežno ostaju na razini prezentacije, rekapitulacije postojeće literature, što je i normalno jer bi bilo pretenciozno od studenata zahtijevati izvorne znanstvene radove. Iz tih radova se vidi vrlo dobro

poznavanje materije, što zahtijeva velik rad. Vaš časopis zasigurno pridonosi znanstvenoj pismenosti budućih pravnika, a to nije mala stvar jer se pokazalo kako dobar dio diplomiranih pravnika tehnikom pisanja znanstvenih radova nije ovladao. To se naročito može uočiti na poslijediplomskom studiju, gdje brojni polaznici polože sve ispite, ali nikad ne predaju magistarski rad.

Za kraj, imate li možda neku poruku budućim mladim pravnicima koju biste voljeli podijeliti s čitateljima časopisa „Pravnik“?

Vjerujte da je u modernom društvu moguća vladavina prava i pripremajte se već sada da se kao pravnici borite za nju.

